

HATIRALARI VE MEKTUPLARINDAN HAREKETLE ABDÜLHAK HÂMİD'İN TABİATA BAKIŞI

Arş. Gör. Fatih Dinçer
Ahi Evran Üniversitesi
fatihdincer51@hotmail.com

Özet

Tanzimat döneminin ikinci kuşağı ile birlikte şiire yeni temalar girer. Temadaki yeniliğin öncülerinden biri de Abdülhak Hâmid Tarhan'dır. Görevi gereği pek çok ülkede bulunmuş olan şair, tabiatı Poti, Rize, Hindistan gibi mekânlarda tanımıştır. Bu tanışma Hâmid'in hem kendi şiir anlayışı bakımından hem de Türk edebiyatı açısından önemlidir. Çünkü Hâmid'in şiirleri dönemine göre yeni bir tabiat algısına sahiptir. Şairin İngiltere, Lahey, Paris gibi mekânlara gidişyle tabiat özlemi ortaya çıkar. Beledi-bedevi tezadı şiirlerinde tezahür etmeye başlar.

Hâmid tabiatı sadece şiirin malzemesi olarak görmez. Tabiatın, Hâmid'teki duygu ve fikirlere şekil verdiği; onun hatıraları ve mektupları dikkate alındığında açıkça görülmektedir. Şair, şiirlerinde tahlil ve tespitlerle ortaya konulabilecek tabiat görüşünü, hatıra ve mektuplarında samimiyetle kendi ağzından ifade eder.

Bu makalede Hâmid'in eserlerinde görülen tabiat anlayışı, hatıra ve mektuplarındaki duygu ve düşüncelerinden yola çıkılarak ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tanzimat, şiir, tabiat, tema, Abdülhak Hâmid Tarhan, hatıra, mektup.

ABDULHAK HÂMİD'S VIEW ON NATURE IN MEMORY AND LETTERS

Abstract

With the second generation of the Tanzimat period, new themes appeared in poetry. One of the pioneers of the change in theme is Abdülhak Hâmid Tarhan. The poet who visited many countries thanks to his profession, recognizes nature to places like Poti, Rize, India. This acquaintance is significant both on account of Hâmid's poem comprehension and the Turkish literature. Because Hâmid's poems have new nature sense. When the poet went countries such as England, Lahey, Paris, longing nature appears his poems. Townsman-villager contrast appears in Hâmid's poems.

Hâmid doesn't regard nature only as a poem material. It is obvious that nature shape Hâmid's feeling and idea as far as his memory and letters are considered. The poet sincerely expresses self nature idea to be presented with analysis and detection in memory and letters.

This study aims to execute Hâmid's view on nature along with his emotions and ideas in his memories and letters.

Key Words: Tanzimat, poem, nature, theme, Abdülhak Hâmid Tarhan, memory, letter.

GİRİŞ

Tanzimat döneminde edebiyatta görülmeye başlayan değişime bağlı olarak, şiirde şekil ve tema farklılaşır. Bu temalar arasında ilk dikkat çeken tabiat temi bağlamında meydana gelen değişimdir. Aslında bu durum düşünce yapısında görülen farklılaşmanın ilk örnekleri arasında sayılabilir. Avrupa'da aydınlanma dönemi düşünür, şair ve yazarlarının aklı öne çıkaran yeni düşünüş tarzı ile yüzlerini tabiata çevirdikleri görülür. Benzer bir biçimde Tanzimat şair ve yazarları yeni medeniyet dairesi ile karşılaşmış ve hak, adalet, hürriyet gibi kavramların yanında tabiatı işleme gereği hissetmişlerdir. Bu dönem şairlerinin tabiat algılarının şekillenmesinde, tercümelemlerle tanıdıkları batı şiirinin rolü büyüktür. Batılı düşünürlerin, tabiatla ilgili geliştirdiği fikirler Tanzimat edipleri üzerindeki değişime yön vermiştir. J. J. Rousseau, Lamartine, Victor Hugo gibi romantikler Tanzimat dönemi şair ve yazarlarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkiler. Bir süre sonra tercümelemlerden mülhem eserler vermeye başlanır. Fakat bu eserler dönemin yerleşmiş anlayışı olan düalizmin gereği olarak, geleneğe ait tabiat klişelerine de sahiptirler. Abdülhak Hâmid'le birlikte, Tanzimat edebiyatı; özellikle divan şiirinin klişelerinden kurtulmuş bir tabiat anlayışına ulaşmış izlenimi vermektedir. Hâmid'in *Külbe-i İştîyâk*, *Kürsi-yi İstiğrak*, *Zamane-i Âb* gibi şiirleri ile *Bunlar Odur*, *Sahra* adlı şiir kitapları tabiat içerikli eserlerine örnek olarak gösterilebilir. Ama bu tabiat gözle görünen ve sadece maddi olarak işlenen bir yapıda değildir. Mehmet Kaplan'ın *Sahra* adlı eser için dediği gibi "Hâmid *Sahra*'da yeni bir tabiat görüşüne yükselir. Artık burada tabiat diğer duygulara refakat eden tabi bir tem bir dekor değil, ayrı ve derin manası olan felsefi ve hissi bir varlık haline" gelmiştir. (Kaplan, 2006: 280) Hâmid'in tabiatı bu şekilde algılamaya başlaması, yukarıda bahsi geçtiği üzere, batı romantizminin etki alanına girmiş olmasıyla izah edilebilir. Bununla birlikte Hâmid'in görevi gereği bulunduğu mekânların tabiatla iç içe olması, eserlerinde sıklıkla işlediği tabiat teminin meydana gelmesinde etkili olmuştur. Rize ve Hindistan başta olmak üzere doğu görevlerinde karşılaştığı manzaralar, şairi önce hayranlığa sevk etmiş; sonrasında ise bu manzaralar özlenen ve vazgeçilmesi zor bir varlığa dönüşmüştür.

Hâmid'in tabiata dair ilk duygu ve düşüncülerine Çamlıca tepesi ile ilgili anılarında rastlanır. Zamanın rağbet edilen mesire yeri olan bu mekânın Hâmid'i de etkilediği görülmektedir. Sezaî¹ ile dolaştığı Çamlıca'yı bir bülbül yavrusu sesiyle hatırlar. Poti'de iken Sezaî'ye yazdığı bir mektubunda "Çamlıca'da bülbül yavrusu dinlediğimizi nasıl unuturum?.. O bizim tabiat tiyatromuzun Adelina Patti²siydi... Ben eminim ki biz Çamlıca safâsını ne yeni dünyada sürebiliriz ne eski âlemde; ne Amerika ormanlarında buluruz, ne İtalya müzelerinde." (Enginün, 1995: 203) demesi, Çamlıca'nın kendisinde nasıl bir his uyandırdığını ortaya koyması bakımından önemlidir. Hâmid'in Rize görevi, tabiat algısının şiirlerine yansıtacak bir şekilde şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. Bu şehirde deniz ve

¹ Samipaşazâde Sezai.

² 19. Yüzyılda Avrupa ve Amerika'da soprano sesiyle büyük yankı uyandırmış opera sanatçısı.

dağların birlikteliği onu kendisine hayran bırakmıştır. *Zamane-i Ab* adlı şiirinin Rize'deki manzaralardan yadigâr olduğunu hatıralarında belirten Hâmid, biraderi Murat Bey'e yazdığı bir mektubunda "Bir mâmure-i vahşet ki tûl-i emele müntehâyı hudut olan havalisine yetişmekte medd-i nazar kifayetsiz ve bir cihan-ı temaşa ki semâdan indiği zehâbında bulunduğumuz tabiat-ı şairâne onunla iktifâ ederek semavâta meyl-i avdet göstermesi câizdir." (Enginün, 1995: 167) şeklinde Rize'yi tarif etmesi bu hayranlığın en açık göstergesidir. Hâmid'in Rize'nin "eşcâr-ı bî-şümâr"ının içinde, onları aralayarak kendi şairaneliğinin kaynaklarından birini keşfetmeye başladığı görülmektedir. Hindistan seyahati ise bu deniz ve dağ birlikteliğinden doğan duyguyu zirve noktasına çıkarmış ve şair adeta bu "vahşi ufuklarda" yeniden doğmuştur. Tabiatın mavi ve yeşili Hâmid'in kalemiyle şiire dönüşür. *Hindistan'daki Odam* şiiri bu tabirin örneklerinden biri olarak gösterilebilir.

*"Sebz-i arz bir yeşil zulmet,
Mâi bir nûr-ı lâciverd semâ,
Gezinir hod-be-hod elimde kalem,
Anda neylerim bilmem hûlyâ,
Resmi çıkmış gibi bu manzaranın,
Kâğıt üstünde şiir olur peydâ,"* (Bunlar O'dur s.157)

Görevi gereği, Hindistan'ın Mathiran şehrine yerleşen Hamid, Bu şehrin tabiatı hakkındaki izlenimlerine bir mektubunda yer verir. Karşılaştığı tabiatı tarif edebilmek için bu şehri İstanbul'la karşılaştırır. Ayrıca bu mektubunda yer bulan bir diğer unsur kuşların, şairin dikkatini çekmeye başlamasıdır. "Bir buçuk ay oluyor ki memleket-i tuyura nakl-i âşiyân ettim. Kuşlarla hem-sâye-hem nişân olduk. Bombay'daki ağacımı unutmam. O başka. Lakin bu cihân-ı hürriyet, bu âlem-i tabii efkâr ve hayalatımın ilelebed mesiresi olacaktır. İstanbul'un dağları bu kuhulistan-ı ceberrutîye nisbet oyuncak, mâhtâbı buraninkî yanında taklit, gurubu bu daire-i inkılâb güneşinin gurubuna nazaran teşâvir-i masnuadan addolunabilir." (Enginün, 1995: 303) Hâmid Hindistan tabiatına olan hayranlığını, Namık Kemal'e yazdığı bir mektubunda şöyle ifade eder: "Gök bî-nihâyet, deniz bî-nihâyet nihayetsizlikten tecessüm etmiş bu nezaret ne kadar ulvî ne derece derin şey. Sanki ulvîyet ayağımın altında, umkiyet ise fevkimde idi." (Enginün, 1995: 298) Yüksek yerlere ve geniş ufuklara karşı hissettikleri, Hâmid'in Hindistan'da bulunduğu ve bundan sonra gittiği her yerde arayacağı şey olmuştur. Bu arayış, gittiği farklı ülkelerin tabiatı hakkında dile getirdiği düşüncelerinde açıkça görülmektedir. Tabiatı aradığı nitelikler Hâmid'in yaşadığı ülkeleri değerlendirmesinde bir ölçü haline gelmiş görünmektedir. Hatıra ve mektuplarında görev aldığı ülkelerden Londra, Fransa ve Belçika'yı tabiat penceresinden bakarak anlatması bunun en açık göstergesidir.

Hâmid Londra'da iken düşünmekle meşgul ve huzursuzdur. Bu huzursuzluğu şiirine de akseder. Öyle ki şair sosyal hayatın yoğun olarak yaşandığı bu ülkede, eser üretmekteki gayretten yoksundur. “Ah ben bu Londra'da niçin edebiyat ile iştigal edemiyorum. Vaktim ne kadar ataletle geçiyor. Galiba şiirin mebzul olduğu yerde şairiyet mahzul oluyor.” (Enginün, 1994: 383) diye şikâyet eder. Hâmid Londra'da ‘Fitnen’ piyesinden başka önemli bir eser ortaya koyamadığından yakınmıştır. Hindistan'daki hayranlığının yerini sıkıntı hali alır. “Londra'da düşünmekten görmeye vakit kalmıyor. Londra mevsimi denilen şuhûr-ı selâse-i üns ü ülfeti, tabiatın ziyade insanlar imal ediyor.” (Enginün, 1994: 203) diyen şair elbette uhrevi dünyalara açılan tabiatı, akıldan teşekkül etmiş bir medeniyette bulamadığı için eser yaratma konusundaki verimliliğini ortaya koyamayacaktır. Çünkü Hâmid mektuplarında ve hatıralarında sezdiği fikir ve duygularından anlaşılacağı üzere, şairiyetin kaynağını tabiat olarak görür. Tabiatı algılamak için düşünmekten, insanlarla münasebet kurmaktan çok görmeye gezmeye ihtiyaç vardır. Anlaşılan odur ki Hamide göre şairliğin kaynağı, insanın düşüncesinden çok insanın doğayla olan ilişkisine dayanır. Görmek, izlemek eserin oluşmasında ilk ve önemli kaynaktır. Oysa şairin aşağıda geçeceği üzere Regents Park dışında İngiltere'de bu imkânı bulamadığı anlaşılmaktadır. “Şüphe yoktur ki bizim gibiler füyûzat-ı edebiyeyi bedayi-i tabiatın iktibas ederler. Efrâd-ı beşer istidadlarına göre hep inkılâbât-ı tabiatın mülhem olur. Şuârâ baharın yetiştirdiği mahlûkattandır. Tabiat, o ne fevkalade şairdir ki, bütün âsârı da şuârâdan zuhûr eder.” (Enginün, 1995: 203) Hâmid'in İngiltere'de bulunduğu şey salonlardan, tiyatrolardan başka bir şey değildir. Yukarıda da belirttiği gibi üç ayda (burada yaz aylarını kastediyor olsa gerek) üns ve ülfet tabiatın değil insan ilişkilerinden doğmaktadır. Burada şu da göze çarpmaktadır ki Hâmid tabiatı, yakınlık kurabileceği bir varlık gibi algılamakta, insan ilişkilerinin yerine geçebilecek bir değer olarak koymaktadır. Aynı zamanda tabiatın şairliğe olan etkisine yine değinmektedir. Edebi bir ifade ile ortaya koyduğu fikirlerde, şairin ve şiirin özünü tabiat olarak düşündüğü görülmektedir.

Maddeye göre ayarlanmış, düşünce âlemi zengin; manevi âlemi yoksul bir memlekette Hâmid huzursuzluğunu kadınlarla gidermeye çalışır. Çünkü Bombay'daki o tabiat deneyiminin ardından, tamamen insan ve cemiyet hayatından oluşan İngiltere'de yaşamaya başlamak, onu mutlu etmez. Kadınlar tabiatın sonra Hâmid'deki güzellik arayışının kaynaklarından biri haline gelir. Pîrîzâde İbrahim Bey³e yazdığı bir mektubunda da Paris hakkında şöyle yazar: “Sükûnet denilen hâli de hakikaten göreceğim geldi. İnsan ne tarafa gitse bir nehir şırlıtısı işitiyor. Bu da araba gürültüsüdür. İşte bu medeni ve sun'î memleketin enhârı böyledir. Kuşları da muzika âlâtıdır. Kiliselerden ziyade bankaları mukaddes biliyorlar. Papazları sarraflar, ma'budları da paradır. Tabiat denilen Sâni-i ezeli bâsir olsa bu memleketin kendi âsârından olmadığını görürdü. Fransızların cenneti de, cehennemi de Paris'tedir.” (Enginün, 1995: 68) Belki bu nedenledir ki Hâmid

³ 1913-1915 yılları arasında İttihat ve Terakki hükümetinde görev yapmış Adliye Nazırı.

Paris görevinde şehirde yaşamak yerine Enghien ve Ambert köylerinde ikamet etmiştir. “*Belde-güzîn*” adlı şiirinde Hâmid, Batı'nın maddiyat anlayışını, yetiştiği medeniyetin gözüyle ortaya koymaya çalışır.

*“Para ister selâm u sohbetler,
Süfehâ enbiyâ, gedâ mürted,
Para mabud bankalar mabed,
Anda nisvân ise melâikedir,
Her biri bir sefihe mâlikedir,
Cenneti varsa onların şayed,
Balo namında câ-yı tehlikedir,”* (Sahra s. 57)

Hâmid sonraları “sefih” olarak isimlendirdiği insanların arasına katılacaktır. Daha önceleri melekleri tabiatla iç içe geçmiş dağlarda arayan şair, şehirdeki cemiyet hayatının etkisiyle maddi âleme karışacaktır. Fakat bu hayat tarzı şairi mutlu etmemiş olacak ki, “Londra'nın melekleri -kadınları kastediyor- hep teselli, hep kendimi aldatmak kabilinden şeylerdir.” (Enginün, 1995: 379) diyecektir. Hâmid Bombay'da bulunduğu ulvi ve devasa tabiat manzarasının ruhunda meydana getirdiği ilhamı, Londra'da bulmaya çalışır. Bu arayış için, zaman olarak geceyi, mekân olarak da tiyatroları, müzeleri park ve bahçeleri seçecektir. “Bu sene âlem-i ülfete pek seyrek gidiyorum. Geceleri yapayalnız parkta hazır ve gâib olmayı her yere, her şeye, herkese tercih ediyorum.” (Enginün, 1995: 455) Öyle görünüyor ki Hâmid, Londra'nın zengin sosyetesinden, onlarla yakınlık kurmaktan sıkılmış ve yalnız kalmak ihtiyacı hissetmiştir. Maddiyatla yoğrulmuş aşağı bir dünyadan Bombay'daki ulvi diyara gitme arzusu şairi böyle söylemlere sevk etmiş olabilir. O, Londra'da uçsuz bucaksız orman ve denizler yerine salonları; gökyüzü ve dağlar yerine de kadınları koyar. Bu durum onu tatmin etmemiş olacak ki bir mektubunda “Bahçeler balolardan daha iyi, kuşlar kadınlardan daha güzel.” (Enginün, 1995: 299) diyecektir. O doğunun dağlarında ve denizlerinde bulunduğu manevi yüksekliği, batının maddiyatla örülmüş çevresinde yakalamaya çalışır. Bu da şiirlerinde sıklıkla rastlanan beledi-bedevî karşılaştırmasını doğuracaktır. “*Hoşnişinân*” adlı şiirinde bu karşılaştırmayı açık bir şekilde görürüz. Hâmid şiirin başında:

*“Belde halkında görmedim hayfâ,
Gördüğüm ünsü ehl-i vahşette,
Bedeviler sükûn u rahatte,
Sürdüğü daima ganemle safâ.
Beledî muttasıl esîr-i cefâ,
İntiâş âleminde zulmette!”* (Sahra s. 43)

diyerek, bedeviyi yani doğayla içi içe yaşayan insanı, sessizlik ve rahat içinde yaşayan kişiler olarak gösterir. Batının şehirli insanı ise geçim derdi içinde karanlıktadır. Böylelikle bedevînin beledîye üstünlüğünü vurgular. Şiirin genelinde de bu üstünlük hali hâkimdir. Bu konu ile ilgili olarak, Ahmet Hamdi Tanpınar “Belde-güzîn birkaç sene sonra neşredeceği Belde, o kadar cazibesini anlatacağı şehirli hayatın tam bir hicvidir” (Tanpınar, 2003: 519) der.

Mehmet Kaplan “Hâmid’in eserlerinde tezad veya karşıtlığın önemli bir yer tuttuğunu” (Kaplan, 2004: 144) ifade eder. Bu durum şairin ruhunun tezahürü olarak gösterilebilir. Tabiatı görmeğe çalışırken de aynı karşıtlığı şiirlerine taşıdığı dikkat çeker. Hâmid’in sanatını şekillendiren karşıt değerler ve algılar hatıra ve mektuplarında da yer bulmuştur. Bu biyografik belgelerde, Hindistan’da dağ ve deniz karşıtlığını, Londra’da cemiyet-tabiatı tezadını, doğudaki ulviyetiyle batıdaki safilîni karşılaştıran ve birini yücelterek değerlendiren cümlelere rastlanır. “Şüphe yok ki müzelerde, tiyatrolarda ve demincek dediğim zulemât içinde (bahçe ve parklar) hep o hayal-i semavinin zemini bir hakikate tahavvül ettiğini görmek için dolaşıyordum. Evet, o leyal-i münacatta Zühre’den mün’akis bir aydınlık istiyordum.” (Enginün, 1994: 224)

Hâmid’in cemiyet hayatından uzaklaşmak isteğinde Rousseau’nun “medeniyet insanı bozar, tabiat korur” fikrinin de tesiri vardır. Rousseau Romantizim’e bu ve bunun gibi fikirleriyle tesir etmiş, o dönemde bu fikirler Romantizim yoluyla Tanzimat edebiyatına girmiştir. Hâmid’in Rousseau’daki bu tabiat anlayışını benimsemesinde doğrudan batı edebiyatlarının katkısı olduğu kadar, Namık Kemal tesiri de önemlidir. Özellikle birbirlerine yazdıkları mektuplarda şu açıkça görülmektedir ki, Namık Kemal Hâmid’in sanatındaki gelişmeye yön veren kişi olmuştur.

Abdülhak Hâmid’in Londra’da görevli olduğu sıralarda en çok gittiği yerlerden biri Regents Park’tır. Hatıralarında burayla ilgili olarak: “Vahşi ufuklarda doğduğum, vahşi denizlerde dolaşmış olduğumdan mı her nedense ben Londra’da ekseriya Regents Park denilen sahire-i tenezzühün, o şehir dâhilindeki hıyâbân-ı beyâbâninin bir kenarında bulunan hayvanat bahçesine gider ve orada daima kartalların bulunduğu yerde saatlerce tevakkuf ederdim.” (Enginün, 1994: 222). Açıkça görülüyor ki, kuşların yükseklikle olan ilgisi Hâmid’i kuşları gözlemeye sevk etmiştir. Hâmid tabiata, dağlara olan özlemini kuşları izlemekle gidermeye çalışır. Onun için kuşlar yüksekliğin ulviyetin simgesidir. Yükselmek bir hayale ulaşmanın yoludur. Hâmid’deki yükseklik arzusunda bir kaçma isteği hissedilmektedir. Onun kaçma arzusunu doğuran şey, safilin olarak nitelendirdiği sosyal hayattan, özellikle batı yaşam tarzının getirdikleridir. “Yüksek yerler, kuşlar, evet cibal bilmem hayalimizin çıktığı yahut indiği yere yakın olduğum mü sevilir? Yoksa safilinden bir derece ye kadar uzak olduğu için mi? Her nasılsa sevilir.” (Enginün, 1995: 306) Aslında Hâmid’in, dağ zirvelerinde deniz ufuklarında ilahi bir yakınlık aradığı söylenebilir. Bir mektubunda bunu şöyle ifade eder: “Tebdil-i hava için Bombay’dan civardaki dağlara nakl-i mekân ettim. Fikr-i

şâirânenin vatanına pek yakın, gözüm melekleri arıyor, gönlüm Allah'a açılıyor.” (Enginün, 1995: 359) Yine Regents Park'ta kartallarla birlikteyken “Kızıl ve kanlı gözleriyle bana bakıyorlardı. Ben de onlara bakıyordum. Sanki birbirimize gidelim, gidelim. Bu hasis ve bu deni âlem-i insaniyetten çıkalım, bulutlara ufuklara nâmütenahiliklere gidelim ve orada Hâlıkımızın en yakın tarassudgahında bulunalım diyorduk.” diyerek, yüksekliğe bir sınırsızlık; ilahi bir yakınlık olarak baktığını açıkça ifade eder. Ayrıca Hâmid'in, yüksek yerleri “fıkr-i şâirânenin vatanına pek yakın” olarak görmesi şiiri ilahi bir temele dayandırdığını da göstermektedir. Bunun yanı sıra denizin de aynı hisleri ortaya çıkardığı Rezaizade Ekrem'e yazdığı bir mektubundaki şu satırlardan anlaşılmaktadır. “Ah ben Bahr-ı Muhit⁴'i ne kadar seviyorum, Ekrem!.. Sanıyorum ki her dalganın üstünde bir ilahe-i cemal oturmuş, ezelden, melekûtta bu yerlere sevdâ naklediyorlar. Her birini ruhum çıkıp da istikbal edecek oluyor. Kalbimden nihanî bir feryat koparak onlara iltihak ile beraber haşrolduklarını bir iştiyak-ı azim ile hissediyorum. (Enginün, 1995: 354) Yüksek yerlerde şairliği bulan ve bir nebze olsun ilahi huzura yaklaşmayı ümid eden Hâmid, Londra gibi bir batı şehri olan Lahey'i de, bu yükseklik duygusundan mahrum olduğu için sevememiştir. Ona göre Lahey “Ufukları mahut ve hâli, ormanları küflenmiş, dağları yere geçmiş bir memleketdir.” (Enginün, 1995: 282) Bu şehirde Hâmid, şiir yazma isteğini ya da kendi tabiriyle “peri-i şiir” ini kaybettiği için sıkıntılıdır. Lahey'in denizini beğenmez ve bu şehir “peri lisanını (şiir) bilmez bir ecnebi-i şimali” (Enginün, 1995: 282) olarak tarif eder.

Şairin tabiata bakışı şiirlerinin yanı sıra mektupları ve hatıralarında açıkça görülür. Abdülhak Hâmid'in tabiatı nasıl farklı bir biçimde algıladığı ve bunu şiirlerine neden yansıttığı bu belgeler ışığında tespit edilebilmektedir. Hâmid bir mektubunda kendisini “bedayî-i tabiat meftunu” (Enginün, 1995: 168) olarak tanımlamaktadır. Her ne kadar tabiatı batılı düşünürlerin tesiriyle farklı bir biçimde görmeye başlamış olsa da yaşadığı mekânların, bulunduğu ülkelerin tabiatı algılayışını şekillendiren asıl unsur olduğu görülmektedir. Eserlerinde ortaya çıkan tezat, hem ilkel ve vahşi tabiatı hem de dönemi itibarıyla modern şehir hayatını görmüş ve yaşamış olmasıyla ilişkilendirilmelidir. Batıya gidişyle birlikte belediye bedevi tezatının şiirlerinde görülmeye başlaması, Hâmid'in tabiat özlemine ve tabiat sevgisini ortaya koyar niteliktedir. Hâmid doğuda tabiatı, tabiatda da yaratıcıya olan yakınlığı bulmuştur. Batıya geçtiğinde ise doğudaki tabiatı aramış veya yerine başka şeyler koymaya çabalamıştır. Hâmid'in kadınlara olan ilgisi ve salon hayatı, tabiatı kaybeden şairane bir ruhun teselli bulma çabası olarak yorumlanmalıdır. Şairin tabiat temalı şiirlerinin sağlam temeller üzerine kurulmasının en önemli nedenlerinden biri, hatıralarından ve mektuplarından anlaşıldığı üzere tabiatı onun içinde yaşayarak, onu hissederek tanımış olmasıdır.

⁴ Okyanus, Bahr-ı Muhit-i Hindî (Şarkî) yani Hint Okyanusu'nu kast ediyor.

KAYNAKÇA

- ENGİNÜN, İnci, (1994), *Abdülhak Hâmid'in Hatıraları*, İstanbul: Dergâh Yay.
- ENGİNÜN, İnci, (1995), *Abdülhak Hâmid'in Mektupları I*, İstanbul: Dergâh Yay.
- KAPLAN, Mehmet, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, "Tabiat Karşısında Abdülhak Hâmid I", İstanbul: Dergâh Yay.
- KAPLAN, Mehmet, (2004), "Tabiat Karşısında Abdülhak Hâmid II", *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I*, İstanbul: Dergâh Yay.
- TANPINAR, A. Hamdi, (2003), *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- TARHAN, Abdülhak Hâmid, (1995), *Bütün Şiirleri 1/Sahra-Divaneliklerim-Bunlar O'dur*, (Hzl. İnci Enginün), İstanbul: Dergâh Yay.